

IDATZ ARAUAK

I

IDATZ ARAUAK ESTUDIATZEKO BATZORDEA

Euskaltzaindiak idazte kontuan erregela edo arau gutxi eman du orain arte. Eta ez horren beharrik ez dugulako, noski. Euskal irakaskintzan zerbait haritua naiz. Eta askotan esan behar izan diet nire ikasleei: Puntu hau, eta hori, eta harako hura erabaki gabe daude oraindik. Eta maiz entzun behar izan dut ikasleen erantzuna: Eta noiz erabaki behar dituzue, noiz arte egon behar dute gauzak hala aidean? Egia esan, ez dut jakiten zer erantzun.

Hainbeste katramila eta istilu txiki edo handi daukagu irakasleok euskeraz idazten irakasterakoan! Arrazoen puruz ezin garbi ditezkenak, gehienetan. Askotan bospasei bide hauta ditekete. Baina hizkuntza idatziaren izakerak, puntu hoiek —denak ezin badira, ondu xamar direnak behintzat— erabakirik eukitzea galdetzen du. Lan hau du, gainera, Euskaltzaindiak bere berea, bere lan berezia, nagusia eta hautatua. Eta lan hau egitearekin mesede eta laguntasun ederra egingo die ikastoletan eta euskal irakaskintzan dabiltzanei.

Beharbada oraintsura arte ez zen somatzen horren behar handirik. Eskolarik ez bait zegoen. Eta idazleek, bakoitzak bere gisa, erabakitzen zituzten istilu hauek. Hori ere ez dago bat ere ongi, baina tira. Gaur, ordea, denok ikusten dugu euskera biziko baldin bada, eskolara eraman beharra dugula. Baina hortarako euskera idatziaren legeak ahal den neurrian finkaturik eta loturik egon behar dute. Arazo hauek Euskaltzaindiak ezin luza ditzazke beti gerorako. Lot gaitzen noizbait geure zeregin nagusira.

Ba dakit nik hauzi txar eta korapilotsu bat dugula hemen hasiera hasieratik: batasunaren hauzia. Euskerak lau literario euskalki

ditu; eta gaur gauden egoeran ez dut uste euskalki hoiien nortasuna uka edo dudatan ifin ditekeanik. Euskalkiak gorde eta errespetatu beharko dira, bada. Mitxelena jaunak askotan esan du: «Nik euskera batua diodanean, ez dut erabat batua esan nahi. Batu antzekoa, batasunerantz abiatua edo horrelako zerbait». Lehen pauso hau behintzat eman dezakegu, eta emateko ordua dela uste dut. Baina denon buruan sartu behar dugu ideia hau: Batasun bidea eta euskalkien nortasuna neurri batean gordetzea, bi gauza hauek, alegia, ez direla bata bestearen etsai.

Has gaitzen errazen eta azalekoen diren gauzetatik. Puntuazio kontuan, esate baterako, hamaika gauza dago erabaki beharrekorik, eta ez dut uste erabakitzen zailak direnik. Galdera eta harridura seinaleak esaldiaren hasieran eta bukaeran, ala bukaeran bakarrik jarri behar ote dira? Apostrofua zein kasutan jarri behar da, marratxo (guión) berriz, noiz eta non? Aipamenetan (zitetan) zer erabili behar da? Numeralak eta ordinalak idaztekoan, nola jokatu behar da?

Baiezko eta badaezpadako «ba» nola idatzi behar dira: batuta ala berezita, edo bata batuta eta bestea bereiz?

«Ez» eta «Bait» nola idatzi behar dira? Biak batuta ala biak berezita; ala bata berezita eta bestea batuta?

Hitz elkarteetan nola jokatu behar da? Esate baterako, «hitz egin», «oilo anka», «traba leku», «errota harri», «lagun taldea», «anai artea» eta horrelako hitzak nola idatzi behar dira? Biak (edo hirurak) elkaturik, edo denak berezita, zatiak berezirik agertuaz, edo marratxo bat tartean zubi bezala jarriaz? Euskalerrriaren izena bera ere oraindik ez dakigu nola idatzi behar den.

Ikusten duzuenez, honelako istilu eta katramila txiki asko dugu, eta ez dut uste erabaki bat hartzea, gauzak ondo estudiatu ondoan, horren zaila litzakenik.

Eta gero hor dugu Ortografiaren landan, Hiztegi eta Morfologiarenean, beste puntu asko argibide eske. Ez dut esaten dena egin ditekenik. Baina egin ditekena, behintzat, egin. Hori da Euskalerrriari gaur zor dioguna. Eta ezin egon gindezke beti zor hoiek ateratzen hasi gabe.

Gauza hoietaz azken erabakia nik uste dut Orogen Batzarreak (ei Pleno) hartu behar duela. Gauza batek Euskaltzaindiaren ofi-

ziantasuna izan dezan, hemendik pasatu eta hemen onartua behar du izan, ene ustez. Baina hona etorri orduko Batzorde batek, hartarako jarri behar den Batzordeak, behar du gauza hori aztertu, estudiatu eta prestatu. Puntuok bana banaka estudiatu beharko ditu Batzordeak. Eta puntu bat ongi heldurik eta ondurik dela uste deanean, Batzordeak Euskaltzainburuagari pasatuko dio, honek Oronen Batzarrerara aurkez dezan. Batzarreak onartu ondoren, «Euskera» aldizkarian agertuko da, Euskaltzaindiaren erabaki bezala.

Eta zeregin honetan eskuak sartzeko, ez dezagun beldur gehiegirik. Hutsen batzuk egiteko beldurra, esan nahi dut. Hartuko diren erabakiak ez bait dira ezin aldatuzkoak. Geroago punturen bat beste era batera aldatu behar dela ikusiko balitz, beti gelditzen da horretarako atea zabalik.

* * *

Gaur, bada, lan axolatu hau egiten hasteko eta aurrera eramateko, Batzorde bat izendatu behar dugu. Euskaltzainburuagok honako izen hauek proposatzen dizkio Batzarreari.

Lehenik, buru bezala, *Luis Mitxelena* jauna. Gogoan izango duzue, noski, aurreko Batzarrean erabakia: batasun gauza guztietan berari jarri behar dugula buru, denek aitortzen diogun jakitate eta gaitasunagatik.

Egile Atalerako, berriz, *Mitxelena* jaunaz gainera, beste hauek ere proposatzen dira. Zeregin honetarako beren euskalkiaz gainera, besteak ere ezagutzen dituztenak egokiago direla uste dugu, eta ahal dela hoietatik hautatu ditugu. Hona hemen izenak:

Pierre Lafitte jauna, mugaz beste aldekoen izenean. Euskal idazle, irakasle, gramatikalaria, literatura zahar eta berriaren kondairagile eta abar bait da.

Imanol Berriatua, «Anaitasuna» aldizkariaren hizkuntza zuzenketak egiten dituena. Hizkuntza idatziaren xehetasun txikiei kasu egiteko begi ernea eta aparteko gaitasuna duena.

Salvador Garmendia, «Zeruko Argia» aldizkarian hizkuntza zuzenketak egiten dituena, eta mugaz hango eta hemengo literatura oso ongi ezagutzen duena.

Luis Villasante, Euskaltzainburua.

Villasante bera izango da Egile Atal honen idazkaria.

Kontseilari Atala. — Atal honetarako baten batek bere burua eskeintzen baldin badu, kontutan hartua izango da. Bitartean, Euskaltzainburugoak honako izen hauek proposatzen ditu:

J. L. Alvarez Enparantza. Idazle eta euskal irakasle den aldetik .

X. Kintana. Idazle eta irakasle hau ere.

J. Etxaide. Idazle.

E. Erkiaga. Idazle.

M. Lekuona. Idazle eta Liturgia taldearen buru bezala.

A. Irigarai. Alfabetatze batzordearen buru bezala eta literatura zaharra eta euskalkiak ezagutzen dituen aldetik.

Odon Apraiz. Euskeraren kondaira zaharra ezagutzen bait du, eta Arabako eskualdearen izenean.

J. M. Satrustegi. Nafarroakoarenean.

Iruinea, 30 - 12 - 1970

II

IDATZARAUETAZKO BATZORDEAK PRESTATUKO LEHEN TXOSTENA BATZARREARI AURKEZTEN

Euskaltzaindiko jaun agurgarriak:

Iruineko batzarrean, joan den abenduko 30'ean egindakoan, Idazte Arauak estudiantzeko batzordea jarri zen.

Edo guztiz oker nago, edo batzorde honi egotzi zaion zeregina, oso da axola handikoa; Euskaltzaindiak bere-berea, berezietakoa eta nagusienetakoa duena. Euskera inoiz gaur eguneko arazoetarako tresna egoki, zalui eta gai bihurtuko bada, batez ere idazte kontuan garbitu gabe diren mila hauzi eta katramila txiki eta handi garbitu beharrean gertatzen da. Lan handia dugu eremu hontan egiteko.

Euskaltzaindiak behintzat, gaur artio, argitasun eta zuzenbide gutxi eman ditu, eta zuzenbide hoiien faltaz, bai idazleak eta bai eskola maisu edo andereñoak ere maiz zeri lot ez dakitela egoten dira. Argi gidari bat nahi lukete. Eta argi gidari hori ematea nori dago-kio, guri ez bada?

Idazte puntu hauek estudiatzeko, bada, batzorde hau jarri gen-duen. Batzordeak bere txostenak edo atzalgaiak aztertu, estudiatu eta gertatu behar ditu. Eta azkenik, txosten horrek Orogen Batza-rreara pasatu behar du, eta honek, ongi baderizkio, bere azken ones-pena edo baimendua emango dio.

Batzorderako honako jaun hauek hautatu ziren. Egile Atale-rako: Luis Mitxelena, buru. Luis Villasante, Idazkari; Pierre La-fitte, Imanol Berriatua eta Salvador Garmendia. Iruineko batza-rrean esan nuen bezala, egikizun honarako, hanbatik hanbatean, beren euskalkiaz gainera, besteak ere ezagutzen dituztenak trebeago dirudite, eta hoietatik hautatzen saiatu giñen. Imanol Berriatua eta Salvador Garmendia hautatu bagenituen, baitipat, arrazoi honegatik izan zen: hots, beren jaiotzako euskalkiaz gainera, beste euskalki literarioak ere sustraitik ezagutzen dituztelako; eta hortaz gainera, bi euskal aldizkariren zuzenketak egiteko kargua izanik, hizkuntza idatziaren xehetasun txikiei kasu egitera begia jarria dutelako. Eta hoietakoak behar ditugu, hain zuzen, batzorde honi eman zaion lan-bidea burutzeko.

Kontseilari Atalerako beste jaun hauek hautatu ziren. Gehie-nak, idazle edo irakasle direnak. J. L. Alvarez Enparantza; X. Kin-tana; J. Etxaide; E. Erkiaga; M. Lekuona; A. Irigarai; Odón Apraiz (euskeraren kondaira zaharra ezagutzen bait du), eta J. M. Sa-trustegi.

Batzorde honek bere lanen lehen fruitua eskeintzen digu, bada: «Puntuazio marka batzuk non, noiz eta nola jarri». Huskeriak di-rudite, txikikeriak, baina idazte kontuan bere axola dutenak dira. Axaleko gauzak, kanpoaldekoak hizkuntzan, baina hala ere hizkun-tza idatziarentzat beharrezkoak. Hoietatik hasi behar genduela pentsatu dugu. Izan ere, errazagoak ere badira ta.

Askotan, ordea, katramila txiki hoiek arrazoiaren puruz eraba-kitzerik ez dago. Bide bat baino gehiago duzu aukeran, eta bat

hartu behar. Baina zein? Hor dago koxka. Gure bidea izan da bi kriterio hauek begien aurrean eukitzea: 1. Ohitura edo tradizioarena; 2. Sinpletasunarena. Beraz, euskera idatzia beharrezko ez diren puntuazio markez gehiegi ez zamatzea edo astuntzea. Bi kriterio hoietaz baliatu gera gure lan hau prestatzekoan.

Bi hitz, orain, lana burutzeko, batzordeak eman behar izan dituen pausuez.

Batzordeko idazkari bezala, lehenbiziko lana, oinarri lana, neronek prestatu nuen. Lan horren kopiak batzordeko atal egilea osatzen duten jaunei bidali zitzaizkien. Mitxelena jaunaren eta Aita Berriatuaren oharrak, iskribuz eginak, jaso ziren. Gero Atal Egilearen bilera Bilbon egin zen, apirilaren hogeian, Euskaltzaindiko etxean Mitxelena jauna gure artean zela aprobetxatuz. Nahiz ahoz nahiz iskribuz hartutako oharren arabera, beste redakzio berri bat eman zitzaion lanari, eta redakzio berri hau kontseilariari bialdu zitzaion.

Kontseilarietatik batzuek iskribuz bidali zituzten beren oharrak (X. Kintana, E. Erkiaga).

Azkenik, gaur goizean (Maiatzaren 28an) batzorde osoaren bilera izan dugu (egileak eta kontseilariak, alegia).

Batzordeak, bada, bere onspena eman dio txostenari.

Eta orain Batzarreari aurkezten zaio, honek ere berea eman dezaion. Txostenak dakarrena ongi neurtu eta ezagutu ahal dezazuten, kopiak atera eta banatu dira batzarkideen artean. Nahi baldin baduzue puntuz-puntu hementxe orain irakurri eta komentatuko dugu.

Gainera, hitz bat uste dut esan beharra dagoela arau hauen balioaz. Ez da gure asmoa agindu zorrotzak ematea, eta gutiago oraindik betirakoak ematea. Gizon kaxkarren obrek ez dute horrelako pisua jasaiteko behar litzaken añaiko gerririk. Ez dugu horrelako ametsik izan behar. Hutsezinak ere ez gera. Iruineko batzarran esan nuen bezala: Hartuko diren erabakiak ez dira ezin aldatuzkoak. Geroago punturen bat beste era batera aldatu behar dela ikusiko balitz, beti gelditzen da horretarako atea zabalik. Etorkizunean hizkuntzak izan ditzazken eboluzioen berri guk ez dakigu. Ez dugu gure arauekin ezin neurtuzkoa neurtu nahi.

Baina honako hau ere esan nuen Iruineko hartan: Zeregin honetan eskuak sartzeko, ez dezagun beldur gehiegirik. Hutsen batzuk egiteko beldurra, esan nahi dut.

Beldur horrek eskuak lotzen badizkigu, orduan egin du gureak. Hizkuntza norma batzuen premia gorritan daukagu, eta kenka larri hontan ezin egon gindezke beti isilik edo besoak tolesturik.

Zer izan nahi dute orduan gure atzalgai hauek? Norma gidari batzuk, bihar edo etzi beharbada alda ditezkenak edo beste hobeago batzuez truka ditezkenak. Baina gaurkoz hauek iduritu zaizkigu egokienak, eta hala eskeintzen dizkiegu idazle, maisu eta abarri.

Nahikoa lasaiak dira, bestalde. Ikusiko duzuten bezala, inoiz norma bat gomendatu ondoren, segidan hauxe esaten da: «Hala ere ez da baztertzen beste era». Beste batzuetan era bat norma bezala gomendatzera ere ez gera ausartzen, eta hauxe diogu soil-soilik: «Zilegi izan bedi», eta abar.

* * *

Eta bukatzeko, barkatu lan hauen premia eta beharraz oraindik hitz bat gehiago esaten baldin badut.

Gaur inoiz baino gutiago dugu lo egoteko eskubiderik, gure herriaren euskaltasuna, gainera datorkion gataska honetan, bizirik atera nahi baldin badugu, behintzat. Telebistak zaplasteko ederra eman d'io euskera biziari, honek zeukan santuariorik sakratuenean (esan nahi dut, etxeko, familiako santuarioan). Hori guti balitz, gure baserriak hustuaz doaz, eta inork ez dit ukatuko euskeraren iraupenari hoiek ematen zioten sostengua. Beste aldetik, gaur eguneon Unibersidadeak jarriak ditugu Euskalerriko hiriburuetan, Unibersidade erdaldunak, noski, eta hoietara milaka doaz gure gazteak goi-mailako estudioak egitera. Badakit nik gure konfiantza ikastolatan dugula jarria. Baina Edukazio lege berri honekin ikastolak aukera bat egitera beharturik geldituko dira: edo parvulario hutsak izan (eta orduan euskeraren alde egin dezaketena hutsaren pare izango da), edo bestela hamalau urtetara arteko ikaskizun guztien erantzukizuna beren gain hartu. Eta euskera ikastaro guzti hoiek emateko gai izan dedin, lan handia egin beharra dago, eta aguro egin beharra, bestela ere berandu gabilz da.

Mugaz beste aldean prozesu hau, Euskalerrriaren ezabatze prozesua, aintzindu egin dela esan genezake. Gure artean baino lehenxeago somatu da han, alegia, baina guri ere gauza bera datorkigu, eta nahikoa lan izango dugu, bai han eta bai hemen, gure herriaren arima bizirik irautea nahi baldin badugu. Gute artean, lege berriaren araura, «Bachillerato básico» hori guzti guztiei ematen baldin bazaie, horrek esan nahi du urte guti barru, gure Euskalerrrian orain arte ezagutu izan dugun egoera eta giro hura erabat aldatuko dela, eta erdal kulturak euskaltasun guztia jango digula, euskeraz kultura hori ematen gogotik eta lehiatsu eta aguro ahalegintzen ez bagera. Eta hortarako nahi-ta-nahiezko baldintza da tresna gerturik eukitzea: hizkuntza idatziaren tresna, alegia, ongi trenpatua eta finkatua eukitzea.

Euskaltzaindiak bere eginbideari uko eta herriari, larriune hontan, traizio egingo lioke, gure hizkuntzaren istilu eta korapilo hauek askatzen goz eta arretaz arduratuko ez balitz.

Luis Villasante

Donostian, 1971, maiatzak 28

III

PUNTUAZIO MARKA BATZUK NON, NOIZ ETA NOLA JARRI

1. *Harridura eta galdera markak* (!?). Harridura eta galdera markak esaldien asieran eta bukaeran jarri behar ote dira, ala bukaeran bakarrik? Gaztelaniak lehenbiziko bidea segitzen du, frantsesak bigarrena. Kontu honetan euskeraz, gaurko egunez, idazlerik gehientsuenek bigarren bidea harturik daukate, hau segitzen bait dute gaztelaniak ez, beste hizkuntza guztiek. Euskaltzaindiak ohitura edo joera hau ontzat ematen du. Beraz. *Erregela*: Harridura eta galdera ezaugarriak esaldiaren bukaeran bakarrik jarriko dira.

2. *Zenbakiak.*

a) *Ehuneko hainbeste* adierazteko marka, zenbakiaren aurretik jar bedi. Adibidez: % 5 = ehuneko bost. Arrazoa: euskeraren izakerak ordena hau eskatzen bait du.

b) *Ordinalak*: Erromatar zenbakiz idazten direnean, zenbakiaren ondoan puntua jarriko da ordinala adierazteko. Adibidez: X. mendea (Hamargarren mendea). Deklinazio kasua jarri behar denean, puntuaren ondoan atzizki soila jartzea aski da. Esate baterako: XX.ean (Hogeigarrenean), x.aren (Hamargarrenaren).

Zilegi bedi, ordea, honako beste era hau ere: garren beti osorik idaztea, zenbakitik tarte batez aldendua. Adibidez: X garren, XX garrenean.

Arabitar zenbakiz idazten direnean, puntu soila jarriko da azken zenbakiaren ondoan, ordinala adierazteko. Adibidez: 200. urteburua (Berrehungarren urteburua). Eta deklinazioan, berdin: puntuaren ondoan atzizki soila jartzea aski da. Esate baterako: «Berrehungarrenean», era hontara idaz ditek: 200.ean (edo CC.ean). Hala ere, ez da baztertzin beste era: garren osorik idaztea, zenbakitik tarte batez aldendua: 17 garren, 17 garrenaren. Bat-i dago-kion ordinala, Lehen da, eta ahal dela, letraz idaz bedi.

d) *Kardinalak*. Nahiz eta zenbakiaren ondoren atzizkiren bat etorri, zilegi izan bedi tartean ezertxo ere ez jartzea. Adibidez: 8an (zortzian), 5ean (bostean). Arrazoa: Sinplesatuna eta premia-rik eza.

3. *Komatxodun hitzen ondoren*, nahiz eta atzizkiren bat egon, zilegi izan bedi, orobat, tartean ez deus jartzea. Adibidez: «Anaitasuna», «Jakin»era, «Zeruko Argia»tik. Arrazoa: Sinpletasuna eta gehiagoren beharrik eza. Komatxorik ez denean, era hontara gomendatzen da: *Garoa*-n.

4. *Siglez osatutako hitzak*, letra maiuskulez jar ditezke, eta deklinazioan, atzizkia letra arruntez, bat ere tarterik gabe. Adibidez: UNESCOren, USAko. Arrazoa: Sinpletasuna eta gehiagoren premia-rik eza. Letra arruntez idazten direnean, era hontara gomendatzen da: *Usa*-ko.

5. *Apostrofua* (').

Apostrofua noiz erabili behar da? Honetan ohitura bat baino gehiago izan da eta da oraindik euskeraz idaztekoan. Adigarri honen zeregina eta marratxoarena ongi mugatu eta berezi behar dira bata bestetik, bakoitzari bere balio eta esanahi jakina ezarriz. Berezketa hori egin nahiz, eta gaur idazlerik gehienek harturik duten bidea onartuz, Euskaltzaindiak erregela hau proposatzen du: hitz batean letra bat edo beste *jan* dela adierazi nahi denean, orduan jarriko da apostrofua. Esate baterako: «Bederatzi t'erdiak». Arrazoiak: Hau da inguruko hizkuntzetan marka honi ematen zaion balioa edo esanahia. Gure artean ere franko ugariak dira bide honi jarriak direnak, eta marratxoaren eta apostrofuaren zereginak ongi berezteko, bide hau hartu eta finkatu behar dela dirudi. Beraz, *Erregela*: Hitz batean hotsen bat ezabatu dela adierazi nahi denean, apostrofuaz aditzera eman bedi. Hontaz, ordea, oharpen bat egin beharra dago: benetazko premiarik ez denean (zerbait berezi adierazteko edo), horrelako *jate* hoiek ez direla iskribuz adierazi behar. Beraz, hitzak osorik idaztea gomendatzen du Euskaltzaindiak.

(Gainera, hitz elkarteetan, silaba galera gertatuagatik, ez da ezer jarri behar, edo jartzekotan, marratxoa jarriko da. Baina hortaz, hurrengo puntuan).

6. *Marratxoa* (-). Marratxoa da, zubi antzo, lokarria adierazteko erabiltzen den marra txikia. Bi hitzen artean edo hitzaren eta atzizkiaren artean jartzen da. Ez ordea beti. Adigarri honetzaz euskera idatzia gehiegi zama ez dezagun, kasu beharrezkoenetan bakarrik jarri behar dela uste dugu. Kasu hoietaz landara, bat ere marrik ez erabiltzea hobe. Hona hemen, bada, kasurik beharrezkoenak.

a) *Pertsona edo toki izen propioetan*. Arrotzak, ezezagunak edo guti ezagunak direnean bakarrik. Adibidez: «Scott-ek», «Bremen-en», «Hitler-ek». Gainerakoetan, deus ez: «Orion», «Bolibarren», «Gernikatik», «Parisen»; «Mogelek», «Axularren irakurria».

b) *Aldizkari eta liburu izenetan, aipamenetan eta abar*. Komatxorik ez denean eta atzizkiren bat segitzen baldin bada, tartean marratxoa jarri beharra dago. Adibidez: «*Garoa*-n irakutzen da». «Frantsesezko *corps*-ek» (letra berezia marraraino bakarrik).

d) *Atzizkia edo aurrizkia soilik aipatzen denean*. Adibidez: «*tu*- atzizkia», «*-ber* aurrizkia».

e) *Hitz elkarteetan*. Ez ordea beti. Hitz elkarteak beti sortzen hari da euskera. Beti horrelakoetan marra jarri beharra, aspergarri eta are itsusi ere litzake. Aipa ditzagun kasurik beharrezkoenak. Hoietaz landara, ezer ez jartzea hobe:

— Hitz elkartearen bigarren zatia lehenbizikoaren oiartzuna denean. Adibidez: «Tarteka-marteka», «nahas-mahas», *duda-mudatan*».

— Marratxoa jarri gabez, hitz elkarte ote den garbi ageri ez denean. Adibidez: «Kandela-argia», «batzar-agiria», «andre-sendagile», «*haur-saltzaile*». Beti, ordea, horrelakoetan jarri beharrik ez da: hitz laburrak direnean edo lehenbiziko hitzaren bokala galdu ez, baina aldatu egiten denean, hobe da dena loturik idaztea. Adibidez: «Ahazabal», «buruhandi», «sudurluze».

— Bikotea osatzen duten esaldietan. Adibidez: «Senar-emazteak», «*seme-alabak*», «*nagusi-langileak*».

Bukatzeko, hau izan bedi erregela nagusia: Marratxoaren enplegua kasurik beharrezkoenatarako utz bedi. Aipatu diren hauek dirudite beharrezkoenak.

(Euskaltzaindiak 1971.go maiatzaren 28ko batzarrean onartua)

IV

IDATZARAUETAKO BATZORDEAK PRESTATUTAKO II. TXOSTENA BATZARREARI AURKESTEAN

«*Loturik ala bereiz idatzi behar diren hitz, aurrizki eta atzizkiak*»

Euskaltzaindiko Jaunak:

Joan den maiatzeko batzarrean Idatzarauetazko Batzordeak bere lehen txostena ekarri zigun: «Puntuazio marka batzuk non, noiz eta nola jarri». Txosten hura, aldaketa batzuekin, batzarreak ontzat eman zuen.

Batzorde berberak prestatu duen II. txostena dakarkitzuegu gaur: «Loturik ala bereiz idatzi behar diren hitz, aurrizki eta atzizkiak».

Beti bezala, II. txosten hau nola prestatu den eta abar jakin dezazuten, beharrezko diruditen xehetasunak emango ditut, lehenik. Eta gero, gai hau erabakitze orduan nabari den zailtasun eta sentikortasunaz esango dut zerbait.

Batzordeko idazkaria naisenez, eta batzordearen lehendakaria den Mitxelena jaunarekin kontatuz, lehen redakzioa neronek egin nuen, eta kopia bana batzordearen atal egilea osatzen duten guztiei bidali zitzaien.

Mitxelena jaunak bere oharrak iskribuz egin zituen (20-V-1971).

Maiatzeko batzarre egunaren goizean (28-V-1971) batzorde atal egilearen bilkura egin zen, txostena aztertu eta diskutitzeko. Lafitte, Berriatua, Salvador Garmendia eta Villasante bildu ginen. Batzordeko ez diren beste batzuk ere han zeuden, eta hoiien iritziak ere entzun ziren.

Hala, bada, guztion iritziak jaso edo behintzat jakin ondoren, idazkariak redakzio berria eman zion txostenari, eta oraingo hontan redakzio honen kopia batzordeko denei (nahiz atal egileko nahiz kontseilari izan) bidali zien, oharrak egiteko epea emanez (11-6-71).

Kontseilarietatik hiruk bidali dituzte oharrak: Jon Etxaide, Eusebio Erkiaga eta X. Kintanak. Eta Atal Egilekoa den Berriatuak ere hai.

Eta azkenik, batzarrera presentatzeko, hirugarren redakzio egin da oraindik. Gaur goizean, gainera (abuztuaren 4ean), batzorde osoari dei egin zaio, nahiz atal egileko nahiz kontseilariari. Eta bildu geranon artean txostena berriz aztertu eta jorratu dugu.

Beraz, atzera aurrera guzti hoiien ondoan, geron lana batzarrera dakargu, honek ere (hala uste baldin badu behintzat) bere baimendua eman dezaion.

Gai honen zailtasuna eta axola.—Txosten hau prestatzea ez da bat ere erraza izan. Iritzi eta jokaera desberdinak bait dira idazleen artean puntu hauen gainean. Bai ahoz eta bai iskribuz hartu ditudan iritzietan mota guztietako bideak —bata bestearen aurkakoak, bata mutur batean eta bestea beste muturrean direnak. alegia—, hartu

edo entzun behar izan ditut. Baten batek, gainera, erdi amenazoka edo, idazten du: Euskaltzaindiak hau edo hura erabakitzen baldin badu, ez dut sekula obedituko...

Jaunak, zer egin?

Istilu txiki hauek arrazoiaren puruz erabakitzea ez da erraz. Askotan arrazoiak neurtzen hasiz gero, bai bide bat hartzeko eta bai bestea hartzeko ere edireiten dira arrazoi egokiak edo egokitasun antza dutenak. Beste aldetik, hizkuntza idatziak bere legeak nahi eta behar ditu. Hark puntu hauetan bide bat, beti bat, euki dezagun nahi du. Eta gu, batzuen eta besteen iritzia entzun ondoren, aukera bat egin beharrean gertatu gera, ez guztien gustokoa, noski, iritziaik elkartzea ez bait zen posible.

Orain segituan txostenaren kopia bat denok begion aurrean duzuela, hemen irakurri eta aztertuko dugu, eta eztabaidarako eta iritzi emateko aukera izango da.

Nik garbi esango dizuet. Hauzi txiki hauek modu batetara nahiz bestetara erabaki, neri ez dit gehiegi axola. Baina idazteko bide bat denontzat berdina hartua eta Euskaltzaindiak gomendatu behar dugula: hori bai, horren premia garbi ikusten dut. Horren galdez eta horren billa gabiltza, bada.

Puntuazio markak erabakitzean, zenbait kasutan bederen, bi era edo bide hautatu eta jo ziren zilegitzat. Baina gaur garbitu behar den sailean badirudi bide bakarra, beti bat eta berdina behar dugula. «Bereiz ala loturik idatzi behar diren partikulak». Hemen, nere ustez, ez da komeni nolana, orain modu batetara edo gero bestetara jokatzeko ibiltzea. Joko bat, beti berdina eta jakina, behar dugu. Eta hori erabakitzea edo gomendatzea dagokio Euskaltzaindiari. Beti aidian dauzkagun ezguzatxo hauek noizbait lot eta finka ditzala.

Prozedura.—Hizño bat, azkenik, erabiliko den prozeduraz.

Segituko den prozedurari buruz nik hauxe eskatuko nuke: Inork txostenean datorrena beste era batera aldatzeko eskatzen baldin badu, azken epaia batzarreak boto bidez eman dezala. Bestela, honako hau gerta ditek: inork azkeneko minutuan aldaketa bat egitea eskatu eta batzarrearen iritzia ondo jakin gabe, aldaketa hori onartua iza-

tea. Komisio batek arretaz prestatu duen lana bota edo alda dezake bai batzarreak, baina hortarako bere nahia edo iritzia garbi eta agerriz agertu behar du botazioz. Ez da aski batek edo bestek ahoz bere ustea agertzea.

Badakit nik batek baino gehiagok maxiatzen duela bototara jozte hau. «Zer du zer ikusi demokraziak jakintza eta gramatika hauzietekin?», entzun ohi da sarritxo. Hala da. Baina jakintza alderdi eta arrazoi guztiak ongi neurtu ondoren, diren bideetatik zein hartu denok garbi ikusten ez dugunean, eta, bestalde, pratikarako guztiok bide bakar berdina behar dugunean, ba ote da beste irtenbiderik?

L. VILLASANTE

Donostia, 1971, abuztuak 4

V

LOTURIK ALA BEREIZ IDATZI BEHAR DIREN HITZ, AURREZKI ETA ATZIZKIAK

Euskeraz idaztean bada nahikoa zalantza eta istilu hitz eta hizki batzuekin. Hitz eta hizki hoietakoz batzuk, zenbaitetan, hurrengo edo aurreko hitzari loturik idazten dira, beste batzuetan bereiz, eta beste batzuetan, azkenik, marratxo batez aurreko edo atzeko hitzari elkarturik.

Hona hemen («Ez», «Bait» eta «Ba»ren hauzia beste batetarako utziz), maizenik gertatzen diren kasuak: 1) Hitz elkarteak edo bilketak. 2) «Gabe» atzizkia. 3) «Baitan», «baitara», «baitarik»... deklinazioko kasuak. 4) «Arazi»/«Erazi», esanahi eragilea duen aditza. 5) «Ta»/«Eta», aditz ondoko atzizkia. 6) Hitz eta aditz ondoko «Edo». 7) Eta azkenik, duda sortzen duen beste zenbait hitz: «Omen», «Ote», «Ahal», «Bide», «Antza»...

Kasu bakoitzean gomendagarri dirudien jokabidea agertuko dugu:

1. *Hitz elkarteak*. Marratxoa jarri behar denekoak alde batera utziz (Ikus Lehen Erabakia), honako beste kasuok gogoratu behar dira:

a) Jatorriz hitz elkartua izanarren, osagarriak elkargana bildu baldin badira eta hitz simplea bezala erabiltzen bada, orduan dena loturik jar bedi. Adibidez: «Sagardo», «Gabilde», «Amorraia».

b) Hitz elkartuaren osagarriak osorik eta garbi ageri direnean, bereiz jartzea hobe. Adibidez: «Hitz egin», «Elkar hizketa».

d) Aurreko hitzak bilketan letraren bat galdu baldin badu, eta aurreko zein atzeko hitza laburra baldin bada, biak baturik idaztea hobe; bestela, berriz, bereiz. Luzea bezala jotzen da bi silabatik gora duen hitza. Adibidez: «Abendats», «Arnasots», «Elizgizon», «Gizabide», «Gizalan», «Gizatalde», «Itsasertz». Baina: «Anai maitasuna», «Arnas gaitzaldia», «Ekonomi arazoa», «Eliz agintariak», «Filosofi saila», «Giza eskubideak», «Kultur gaiak», «Euskal kantari», «Literatur irakaskintza». Baina bilketa egitean, bi hots, euskeraz elkartzen ez diren hoietakoak, elkar joko baluteke, hori gerta ez dedin, kasu horretan, hitzok bereiz idatziko dira. Adibidez: «Eliz zerga», «Itsas xori».

2. «Gabe» *atzizkia*. Bereiz jar bedi. Gainerakoan, hala izan da ohitura. Adibidez: «Ez naiz egiteko gabe» (Ax 9). «Premia gabe» (Ax 262).

Beste hitz batekin bilketa eginik izen berezia sortzen duenean, ordea, loturik idatziko da. Adibidez: «Paregabe», «Errugabe», «Lotsagabe», «Etengabe».

3. «Baitan», «Baitara» eta abar. Deklinazio kasuak loturik jartzen dira. «Baitan» sail honek, ordea, exzepzioa egiten du. Sortaldeko euskalkietan «inesivo» kasua, pertsona izakiekin, «Baitan» horrekin egiten da gehienetan; eta hurrengoak «Baitara», «Baitarik»...; -gan, -gana, -gandik eta abarren ordaina da. Adibidez: «Amarengan» «Amaren baitan»; «amarengana»/«amaren baitara»; «amarengandik» /«amaren baitarik». Sortaldekoek bereiz jarri dute beti *baita* delakoa. Hala izan da eta da ohitura, eta hala segitzeko erabakitzen da.

4. «*Arazi*»/«*Erazi*». Hitz honekin gertatzen diren kasu bereziak kontuan hartuz, honako bide hauek proposatzen dira:

a) *Arazi* nahiz *Erazi*-ren aurreko aditza osorik dagoenean, orduan hobe da biak aparte jartzea. Adibidez: iraun arazi (erazi), eman arazi (erazi), hil arazi (erazi).

b) *Arazi* nahiz *erazi*-ren aurreko aditza mozturik badago, eta, R letrarekin bukatuz, T bat hartzen ez badu, orduan hobe da biak aparte idaztea. Adibidez: eror arazi (erazi), har arazi (erazi), isur arazi (erazi), sar arazi (erazi), sor arazi (erazi). Baina: sortarazi, sorterazi.

d) *Arazi*-ren aurreko aditza mozturik badago eta A bokala rekin bukatzen baldin bada, loturik idatziko da, A biekin bat eginik. Adibidez: aldarazi, benedikarazi, jokarazi, koordinarazi, obligarazi, sozializarazi, trabailarazi, ukarazi.

Berdin egingo da, aurreko aditza, A bokalarekin bukatu ez arren, laburra baldin bada edo T bat hartzen badu. Adibidez: Adiarazi, ezagutarazi, galarazi, geldiarazi, helarazi. Baina: nabarmen arazi, ihardets arazi, iharros arazi.

e) *Erazi*-ren aurreko aditza mozturik badago eta laburra bada edo T bat hartzen badu, orduan biak loturik idatziko dira. Adibidez: adierazi, aldaerazi, bukaerazi, ezaguterazi, galerazi, geldierazi, helearazi, jokaerazi, ukaerazi. Baina: aldera erazi, benedika erazi, koordinarazi, obliga erazi, publika erazi, sozializa erazi, trabaila erazi.

5. «*Eta*» partikulararen zenbait kasu.

a) *-ik* edo *-rik* atzizkien sentidu bera duenean, loturik idatziko da, TA edo DA formak hartuz. Adibidez: nekatuta dago, hilda aurkitu nuen, ohean etzanda zegoen.

b) BAIT partikulararen sentidu bera edo antzekoa duenean, aparte idatziko da, eta behar denean koma bat ezarriko zaio ondotik. Adibidez: Haur nire gorputza da eta. Hau dela eta, pozik etorri naiz gaur Donostiara. *Eta* honek badu bariante arrunta: TA.

d) Oraindik bada beste hirugarren kasu bat: «eta abar»en orde, «ta» edo «eta» soilki jartzea. Adibidez: «Pedro ta, joan

ziren» (=Pedro eta abar, Pedro eta honen lagunak, Pedro eta gainerakoak esan nahi du). TA/ETA horren ondoren, zerbait jartzekotan, koma bat jar diteke, baina beti ez da beharrezkoa. «Pedrok eta guztiz ondo egingo lukete hau». «Pedrok eta egin dute hau».

6. *Hitz eta aditz ondoko «Edo»*. Bai sortaldeko eta bai sartaldeko euskaldunen artean ere maiz gertatzen dira honelako esaldiak: «Joakinek edo esango zuen hori». «Entzun edo zerbait egin du harek». Kasu honetan ere, EDO horren ondoren, zerbait jartzekotan, koma jarriko da; baina gehienetan ez da beharrezkoa ezer jartzea.

7. *Aditz aurrean edo ondoan jartzen den beste zenbait hitz: «Ahal», «Bide», «Omen», «Ote»...* Denak bereiz jartzea hobe. *Ote*-k eta *Omen*-ek «ba» aurretik dutenean, bereiz hoiak ere: «Ba ote». Eta aurretik duena «ez» baldin bada, «ez» hori ere bereiz jarri behar da: «Ez omen», «Ez ote». Adibideak: «Egin ahal dezake». «Egin ahal baleza». «Etorri omen da». «Ba omen daki». «Ba ote da inor?». «Egin bide du». «Etorri da antza».

(Euskaltzaindiak 1971.go abuztuaren 4ko batzarrean onartua.)